

ՀՈՒՎԱԾՆԵՐ

ՄԱՐԲՍ-ԼԵՆԻՆՅԱՆ ԱԹԵԻՉՄԻ ՄԱՐԴԱՍԻՐԱԿԱՆ ԲՆՈՒՑԹԸ

2. Ա. ՀԱՐՈՑԱՆ

Գիտաաթեիստական աշխարհայացքի կենսահաստատ, մարդասիրական և բարոյական էության բացահայտումը աթեիստական պրոպագանդայի հիմնական խնդիրներից է, որն առավել արդիական է դառնում այսօր՝ «հոգեբանական պատերազմի» պայմաններում, երբ պայքար է գնում «մարդկանց մտքերի, նրանց աշխարհըմբռնման, նրանց կենսական, սոցիալական և հոգևոր կողմնորոշիչների համար»¹: Նպատակ ունենալով հեղինակագրկել սոցիալիստական գաղափարախոսությունը, վարկաբեկել գիտաաթեիստական աշխարհայացքը ժողովրդական զանգվածների աչքում՝ արևմուտքի հակակոմունիստական և հակախորհրդային կենտրոններ, մասնավորապես կղերական հակակոմունիզմը, աշխատում են ծուռ հայելու մեջ ներկայացնել, ամեն կերպ աղավաղել կրոնի, եկեղեցու և հավատացյալների դրությունը սոցիալիզմի պայմաններում, նենգափոխել մարքսիստական աթեիզմի իրական բովանդակությունն ու նշանակությունը: Ընդ որում, քարոզվում է, թե աթեիզմն առհասարակ զուրկ է դրական արժեքից, որ այն հոգևոր, «անոմալիայի», անձնավորության «ոչ լիարժեքության» արտահայտություն է, ավելին, որ, իրր, հոգևոր-բարոյական արժեքները, այդ թվում և մարդկային հավատը մերժող ուսմունք է: Մյուս կողմից աթեիզմի, գիտական աշխարհայացքի էության միակողմանի, մակերեսային ըմբռնման ու մեկնաբանման միտում է նկատվում նաև առօրեական գիտակցության մեջ (որի կրողները ոչ միայն հավատացյալներն են, այլև՝ ոչ հավատացյալները):

Բանն այն է, որ մեր օրերում արժեքների վերարժեքավորման, կարծիքների սոցիալիստական բազմազանության (պլյուրալիզմի) զարգացման պայմաններում հասարակական գիտակցության, հատկապես երիտասարդության մեջ առաջացել է աշխարհայացքային շփոթ: Հասարակական զարգացման շրջադարձային, բեկումնային փուլերին բնորոշ նման իրավիճակը որքան որ օրինաչափ է, նույնքան էլ հակասական:

Այսպես, աղավաղված սոցիալիզմից, ձևախախտված սոցիալիստական հարաբերություններից հրաժարվելու և իսկական սոցիալիզմին անհարիր կեղծ արժեքները ժխտելու միանգամայն օրինաչափ ու անհրաժեշտ գործընթացը, ցավոք, առանձին դեպքերում չի ուղեկցվում դրա դիալեկտիկական արժեքավորմամբ: Մասնավորապես աթեիստական շարժումը վերարժեքավորելիս ամենից առաջ հարկ է հիշել, որ սոցիալիզմից կատարված շեղումները, մարքսլենինյան դիալեկտիկական հեղափոխական ուսմունքի ղոգմատիզացումն անպայմանորեն իր ցավագին դրսևորումներն ու բացասական անդրադարձումներն ունեցավ նաև կրոնի, եկեղեցու ու հավատացյալների հանդեպ կուսակ-

¹ ԽՄԿԿ XXVII համագումարի նյութերը, Եր., 1986, էջ 123:

ցության և պետութեան վերաբերմունքի վրա: Երկրորդ, հարկավոր է տարբերել *աթեիզմը՝* որպես գաղափարական շարժում, որպես փիլիսոփայական աշխարհայացքային ուսմունք, խուսափել այն քաղաքական դոկտրինայի վերածելուց (որը և կատարվեց անձի պաշտամունքի ու լծացման տարիներին):

Աշխարհայացքային աթեիստական դաստիարակութեան մեջ տեղ գտած լուրջ փերություններից մեկն էլ այն է, որ հաճախ կրոնի քննադատութիւնը և աթեիզմի պրոպագանդան եղել է ինքնանպատակ: Կրոնական գաղափարախոսութեան հետադիմական բնույթի բացահայտումը միշտ չէ, որ մեզանում ուղեկցվել է որոշ համակողմանի՝ փիլիսոփայական, բարոյական, քնադատական քննադատութեամբ, նրա՝ որպես սոցիալ-իմացաբանական, մշակութային բարդ երևույթի, որպես աշխարհայացքային ուսմունքի յուրահատկութեան վերլուծութեամբ: Այլ կերպ ասած, տիրապետող է եղել ոչ թե կրոնի՝ որպես սոցիալ-մշակութային երևույթի գիտական արժեքավորումը, մեր հասարակարգում նրա գոյութեան պատճառների վերհանումը, այլ կրոնի մերկ, հախուռն ժխտումը: Նման միակողմանի մոտեցումը հանգեցրել է ինչպես կրոնի, այնպես էլ աթեիզմի՝ որպես փիլիսոփայական-աշխարհայացքային ուսմունքի ոչ ճիշտ, մակերեսային ըմբռնմանն ու մեկնաբանմանը:

Շենց այս հանգամանքներով էլ պայմանավորված է մարքս-լենինյան աթեիզմի՝ որպես աշխարհայացքային ուսմունքի, մարդասիրական կենսահաստատ բնույթի վերլուծութեան անհրաժեշտութիւնը, որը և ըստ էութեան ունի թե՛ տեսական-հակապրոպագանդիստական և թե՛ գործնական-դաստիարակչական նշանակութիւն:

Նախապես նշենք, որ աթեիզմի թյուրըմբռնման գլխավոր պատճառներից մեկը (որը, ի դեպ, կրոնա-աստվածաբանական շարաշահումների օբյեկտիվ հիմքն է) հավատ և կրոնական հավատ, մարդկային հոգևոր-բարոյական ու կրոնա-պատրանքային արժեքներ հասկացութիւնների նույնացումն է, դրանց որակական տարբերութիւնների անտեսումը: Իրականում մարքս-լենինյան աթեիզմը ոչ թե հավատի, հոգևոր արժեքների, այլ դրանց կրոնամիստիկական մեկնաբանման ժխտում է, այն է՝ մարդու գիտակցութիւնը, նրա հոգևոր-բարոյական աշխարհը, հավատի զգացումը գերբնական, պատրանքային ուղղվածութիւնից ազատելու, մարդու և հասարակութեան համար հոգևոր-աշխարհայացքային արժեքների իրական բնույթն ու նշանակութիւնը բացահայտող ուսմունք: Ուստի և անհիմն է աթեիզմի էութիւնը հանգեցնել միայն կրոնի, առավել ևս մարդկային հավատի սոսկ բացասմանը: Մարքսիստական աթեիզմում կրոնի քննադատական վերլուծութիւնը, նրա տեսական սնանկութեան բացահայտումը ոչ թե նպատակ է, այլ միջոց՝ կեղծ աշխարհայացքը, պատրանքային գիտակցութիւնը ճշմարիտ աշխարհայացքով և իրական գիտակցութեամբ փոխարինելու համար: Գիտական աթեիզմը քարոզում է գիտակցական հավատ՝ աշխարհի, մարդու, իրականութեան ուսման յուրութեան, բանականութեան ուժի և հնարավորութիւնների հանդեպ: Դեռևս իր ժամանակին Ֆ. էնգելսը նախազգուշացրել է աթեիզմը հավատի ուղղակի հակադրութիւն հռչակելու փորձերի վնասակարութեան մասին բուն աթեիստական շարժման համար: Նա գրել է. «Մի բան անկասկած է. միակ ծառայութիւնը, որ մեր ժամանակում դեռ կարելի է մատուցել աստծուն, դա այն է, որ աթեիզմը հայտարարեն հավատի հարկադրական խորհրդանիշ...»²:

Իրոք, անհնար է ու անհեթեթ մերժել այն, ինչ օբյեկտիվորեն գոյութիւն ունի: Իսկ հավատը, դա մարդու բնական, հոգևոր կարևորագույն որակներից, զգացմունքներից մեկն է, որը համոզմունքների և որոշակի գաղափարների

² Ֆ. էնգելս, Կ. Մարքս, Վ. Ի. Լենին, Կրոնի մասին, Եր., 1977 թ., էջ 284:

հետ մեկտեղ կազմում է աշխարհայացքի բովանդակությունը: Ընդ որում, հավատը առանձնակի տեղ ու դեր ունի աշխարհայացքային համակարգում: Հիրավի, մարդն առանց հավատի չի կարող ապրել: Այն ընկած է մարդկային գործունեության հիմքում և, բնդհանրապես, ոչ մի լավ բան չի ստեղծվում առանց հավատի: Հավատն է, որ կենսունակ է դարձնում աշխարհայացքը, այն է՝ իրականության, աշխարհի ընդհանուր և ամբողջական ընկալումը, դրանով իսկ ապահովում մարդու հավասարակշռված կենսագործունեությունը: Առհասարակ, եթե հավատը թեկուզև մի վայրկյան լքի մարդուն, ապա վրա կհասնի հուսալքությունը, հոգևոր քայքայումը, աշխարհայացքային ճգնաժամը, որը տանում է մարդկային արժեքների մերժման, բարոյական արգելքների ու շահանիշների վերացման:

Այսպես ուրեմն, աթեիզմի՝ որպես աշխարհայացքային ուսմունքի նրպատակն է ազատել հավատի զգացմունքը, մարդկային հոգևոր այդ արժեքը կրոնա-միստիկական քողից, գերբնական ուղղվածությունից և վերադարձնել մարդուն որպես իր սեփականը, իրենը:

Աթեիզմը հաստատում է հավատը մարդու՝ որպես ինքնուրույն, անկախ, ազատ, հզոր էակի հանդեպ, դրանով իսկ նրան տալիս է իր իրական կեցության և կոշման գիտակցությունը: «Կրոնի քննադատությունը մարդուն ազատագրում է պատրանքներից, — գրել է Կ. Մարքսը, — որպեսզի նա մտածի, գործի, իր իրականությունը կառուցի որպես պատրանքներից ազատագրված, բանական դարձած մարդ, որպեսզի նա պատվի իր շուրջը և իր իրական արեգակի շուրջը»³: Աթեիստական արժեքների յուրացումը օգնում է մարդուն վերագտնելու ինքն իրեն որպես ինքնուրույն էակի, այն դեպքում, երբ կրոնը՝ որպես «հոգևոր ինքնաամայացման մի ակտ» (Ֆ. Էնգելս), զրրկում է մարդուն ներքին դրական բովանդակությունից: Աթեիզմը մարդու ռեալ ինքնագիտակցումն է ու ինքնազգացողությունը: Աթեիստական գիտակցությունը անձնավորությանը կողմնորոշում է ոչ թե դեպի պատրանքները, այլ իրական աշխարհը՝ ռեալ կյանքը: Այս հատկանիշներով էլ հենց աթեիզմը ներկայանում է որպես կոնկրետ, ճշմարիտ մարդասիրության կրող: «Աթեիզմը հումանիզմ է՝ իրենով իսկ միջնորդավորված՝ կրոնի վերացման ճանապարհով»⁴: Կրոնի վերացական մարդասիրությանը աթեիզմը հակադրում է գործնական դրական մարդասիրություն, քանզի առաջադրում և պաշտպանում է իրական մարդկային կյանքի պահանջ՝ վերափոխել աշխարհը և ստեղծել մարդու փոյություն համար արժանի պայմաններ: Առանց այդ հատկանիշի աթեիզմն ինքը կմնա զուտ տեսական մակարդակի վրա և, Ֆ. Էնգելսի խոսքերով ասած, կհավասարվի կրոնին: Իրոք, «աթեիզմը որպես աստծու բացասում, նշանակում է տեսական մարդասիրության ձևավորում, կոմունիզմը որպես մասնավոր սեփականության վերացում նշանակում է իրոք մարդկային կյանքի՝ որպես մարդու անկապտելի սեփականություն, պահանջ, նշանակում է գործնական հումանիզմի հաստատում»⁵: Ահա թե ինչու աթեիզմը, եթե կտրված է սոցիալիզմի և կոմունիզմի հասարակական պրակտիկայից, մարքս-լենինյան ուսմունքից՝ որպես ամբողջական գիտական հեղափոխական աշխարհայացքից, վերածվում է դատարկ, մերկ քարոզչության, կորցրնում իր կոնկրետ դրական բովանդակությունը, ավելին, ձեռք բերում բացասական արժեք և նշանակություն: Իրականում աթեիզմը՝ որպես աշխարհայացքային ուսմունք, ներթափանցված է կենսահաստատ, մարդասիրական

³ Նույն տեղում, էջ 14:

⁴ Նույն տեղում, էջ 487:

⁵ Նույն տեղում:

էությամբ, որը, ամենից առաջ, դրսևորվում է նրա՝ որպես սոցիալական երևույթի, մարդկության հոգևոր առաջընթացի օրինաչափ արդյունք լինելու մեջ: Աթեիզմը՝ որպես հոգևոր-գաղափարական շարժում, որպես համակարգված գաղափարների ամբողջություն, գոյություն է ունեցել մինչևարքսիստական փիլիսոփայական (թե՛ մատերիալիստական և թե՛ իդեալիստական) ուսմունքներում: Ծագելով ու զարգանալով մարդկային հասարակութայն բնության և սոցիալական կույր տարերային ուժերի ճնշումից ազատագրվելու գիտակցական պայքարի պրոցեսում՝ աթեիզմը վերածվում է սոցիալական օրինաչափ երևույթի: Ի սկզբանե հանդես գալով որպես առաջադեմ մտածողության տարր, այն արտահայտել ու պաշտպանել է առաջընթացի, առաջավոր դասակարգերի շահերն ու ձգտումները (ի տարբերություն և ի հակադրություն կրոնի, որն արդարացրել է շահագործումն ու սոցիալական անարդարությունը): Որպես առաջադիմական ուսմունքների բաղադրամաս՝ աթեիզմը դրականորեն է ազդել մարդկության հոգևոր զարգացման վրա: Աթեիստական մտածելակերպը՝ քողարկված կամ բացահայտ, ներհատուկ է եղել բոլոր ժամանակների առաջադեմ մտածողներին, ժողովրդական զանգվածներին, սովյալ դարաշրջանի հեղափոխական դասակարգերին, որոնք հանդես են եկել մարդու իրական շահերի պաշտպանության, նրա ազատ զարգացման օգտին: Քննադատելով կրոնն ու կրոնական գաղափարախոսությունը, դատապարտելով ու մերժելով սոցիալական և հոգևոր ճնշման բոլոր ձևերը, ծառանալով սոցիալական անարդարության դեմ, աթեիզմը նպաստել է դասակարգային գիտակցության աճին: Այս առումով աթեիզմն առաջադիմության սուսկական արդյունք չէ, այլ միաժամանակ նաև գործոն է: Աթեիզմն արտահայտում է մարդու իշխանության աճը արտաքին, տարերային, անժանոթ ու ճնշող ուժերի նկատմամբ: Եվ որքան մարդն ավելի է ազատագրում իրեն բնական և հասարակական (հոգևոր) ուժերի այդ ճնշումից, տիրապետում և ենթարկում դրանք իր շահերին ու պահանջներին, այնքան ավելի են զարգանում աթեիստական գաղափարները, մեծանում գիտամատերիալիստական մտածելակերպին անցնելու հնարավորությունը: Ուստի և աթեիզմն անմիջականորեն կապված է մարդկային իմացության, գիտության զարգացման հետ: Սակայն գիտական աշխարհայացքի, այդ թվում և աթեիստական մտածելակերպի ձևավորման գործընթացը նույնպես բարդ է և հակասական, որը զուտ գիտական գիտելիքի (բնագիտության) կամ փիլիսոփայության զարգացմանը հանգեցնելը կնշանակի ընկնել միակողմանիության մեջ, չհասկանալ նրա էությունն ու զարգացման յուրահատկությունը: Աթեիզմի հաստատման համար բավարար չէ բնագիտության ինքնին զարգացումը: Գիտական գիտելիքի զարգացումը, կտրված մարդու ինքնաճանաչման և ինքնահաստատման մյուս՝ փիլիսոփայական, բարոյական, գեղագիտական ձևերից, կորցնում է իր աշխարհայացքային դրական արժեքն ու ուղղվածությունը: Եվ միայն դրանց դիալեկտիկական միասնությունն է տալիս ինչպես մարդկային գոյության, այնպես էլ աշխարհայացքի ամբողջության գիտակցությունը: Ուստի և բնության իմացության խորացումը, մարդու իշխանության աճը բնության վրա համապատասխանաբար պետք է ուղեկցվի սոցիալական շարժման գիտական կառավարումով, հասարակական երևույթների իմացության խորացումով և ձեռք բերված գիտելիքների մարդասիրական կիրառումով:

Հիմնվելով գիտական իմացության նվաճումների, բանասկանության ձեռքբերումների վրա՝ աթեիզմն օգնում է մարդուն մեծացնելու իր սոցատության սուտիճանը, հաղթահարելու բացարձակ կախվածությունը բնության և սոցիալական ուժերից: Այսպիսով, սկզբից ևեթ ծագելով որպես կրոնի հա-

կոտանյա՝ աթեիզմը պայքարել է սոցիալական անարդարութեան դեմ՝ հանուն մարդու ազատ զարգացման:

Իր ուսմունքը կառուցելով հասարակութեան (ընտանիքի) օրջեկտիվ օրինքների ճանաչողութեան վրա՝ աթեիզմը մարդուն դիտում է որպէս պատմութեան սուբյեկտ (և ոչ թէ օբյեկտ, ինչպէս կրոնի մեջ), պատմութեան կերտող, որպէս հասարակական շարժման գլխավոր շարժիչ ուժ: Մարդիկ, ժողովուրդները իրենք են ստեղծում իրենց պատմութիւնը՝ բանական գործունեութեան նպատակաւ պայքարի, սեփական ուժերի գործադրման միջոցով: Աթեիզմը տալիս է կյանքի և նրա իմաստի իրական գիտակցութիւնը, պահանջելով մարդուց կյանքի իմաստը որոնել բուն աշխատանքային գործունեութեան, նյութական և հոգեկոր արժեքները բազմապատկելու, էական, մարդկային ձգտումների իրական բավարարման մեջ:

Մարքսիստական աթեիզմը ելնում է նրանից, որ անհատի, հասարակութեան հոգեկոր զարգացման օրինաչափութիւններից մեկը (որը, ի դեպ, այսօր պետք է խստագոյնս հաշվի առնվի դաստիարակչական աշխատանքի ընթացքում) այն է, որ եթէ մարդու հոգեկոր օբյեկտիվ պահանջմունքները իրական բավարարվածություն չեն ստանում, և մարդու էութեան զարգացումը չի դրվում ճշմարիտ, մարդասիրական, բնական հոգնի մեջ, ապա այդ իրական պահանջմունքների անբավարարվածությունը միշտ էլ ծնում է իր սուտոգատները՝ ի դեմս կրոնի:

Աթեիզմը սկզբունքային ճիշտ, մարդասիրական լուծում է տալիս աշխարհայացքային հիմնական հարցին՝ մարդկային կեցութեան գլխավոր հակասութեանը՝ գոյութեան և էութեան փոխհարաբերութեանը: Ելնելով մարդու կեցութեան ամբողջականութեան, էութեան և գոյութեան դիալեկտիկական միասնութեան դրութից, մարքսիստական աթեիզմը պրոքլամը վճռում է հօգուտ մարդու էական գոյութեան: Իրականում մարդու կեցութիւնը նրա գոյութեան և էութեան նյութական ու հոգեկոր կողմերի ներքին միասնութիւնն է, հետևապէս դրանց անջատումը (առավել ևս՝ հակադրումը միմյանց, ինչպէս դա կատարվում է կրոնական աշխարհայացքում) ոչ թէ լուծում է կեցութեան հակասութիւնը, այլ ավելի է խորացնում այն՝ հանգեցնելով կողմերից մեկի բացառմանը կամ գոհարեմանը: Ի հակադրութիւն կրոնի, աշխարհի գիտական բացատրութիւնն ու յուրացումը կատարվում է նրանում գոյութիւն ունեցող հակասութիւնների, օրենքների, ճանաչման և այդ հիմքի վրա՝ կյանքի իրական իդեալների ու նպատակների հաստատման միջոցով: Գիտական աշխարհայացքը տալիս է կյանքի իմաստի իրական ըմբռնումը՝ պահանջելով մարդուց որոնել այն բուն կյանքի, աշխատանքային գործունեութեան, նյութական և հոգեկոր արժեքներ ստեղծելու իր էական ձգտումների իրական (և ոչ թէ պատրանքային) բավարարման համար մղվող գիտակցական պայքարի մեջ: Հետևապէս որքան հարուստ ու բազմակողմանի է մարդու իրական կեցութիւնը, որքան ավելի լրիվութեամբ է նա օբյեկտիվացնում, առարկայացնում իր ներքին էներգիան՝ հոգեկոր ու մարմնական ուժերը, այնքան ավելի իմաստավորված ու բովանդակալից է մարդու կյանքը: Նշանակում է, աթեիզմի հիմնական պահանջներից մեկը հետևելն է. ակտիվորեն մասնակցել հասարակական կյանքին, վե՛հ ու ազնիվ իդեալների համար մղվող պայքարին:

Գիտաաթեիստական աշխարհայացքի սոցիալ-բարոյական արժեքն էլ հենց այն է, որ օգնում է մարդուն գիտակցելու իր սոցիալական էութիւնը, իր կենսական, ռեալ յահերը և գործելու դրանց համապատասխան: Աթեիզմը մատնացուց է անում ինքնահաստատման և ինքնատիրականացման ռեալ ուղին, տալիս է մարդուն ներհատուկ ուժերի և հնարավորութիւնների օբյեկտիվացման ու զարգացման հիմնական միջոցների գիտակցութիւնը, այն է՝

աշխարհի և մարդու մասին հիմնարար, գիտելիքների զարգացումն ու յուրացումը: Մերժելով կրոնի շատագուց մարդու վերացական-օտարված էության պաշտամունքը, աթեիզմը քարոզում է կոնկրետ, գործնական մարդու էության պաշտամունք՝ որպես կենսագործունեության մեջ, հասարակական պայմաններում դրսևորվող, զարգացող էություն: Աթեիզմի ելակետը իրական, կենսագործող, պայքարող, բանական մարդն է, նրա ռեալ շահերն ու պահանջները: Իսկ մարդու էությունը՝ որպես հասարակական հարաբերությունների ամբողջություն, նրա հոգևոր արժեքները, զգացմունքներն ու պահանջմունքները զարգանում են միայն գոյության պայմանների կատարելագործման դեպքում: Այստեղից էլ աթեիզմի նպատակը՝ մարդու վերափոխիչ, բանական ու արդարացի գործունեության, հասարակական հարաբերությունների հեղափոխական վերակառուցման միջոցով երկրի վրա հաստատել նրա էությանը համապատասխանող պայմաններ: Գիտամատերիալիստական աշխարհայացքում սոցիալական առաջադիմության շափանիչը մարդն է, նրա ազատ և անկաշկանդ զարգացումը: Կրոնի մեջ բարձրագույն արժեքը աստվածն է, գերբնական էակը, որից և ածանցվում են մարդկային արժեքները: Մինչդեռ մարքսիստական աթեիզմը մեծագույն արժեք դիտում է մարդուն, նրա համակողմանի ու ներդաշնակ զարգացումը համարում պատմական գործընթացի իմաստը:

«Կրոնի քննադատությունը, — գրել է Կ. Մարքսը, — ավարտվում է մի ուսմունքով, որտեղ մարդու համար բարձրագույն արժեքը մարդն է, ավարտվում է, հետևաբար, կատեգորիկ լիպերատիվով, հրամայականով՝ տապալելու բոլոր այն հարաբերությունները, որոնցում մարդը ստորացված, ճնշված, անօգնական, արհամարհված էակ է»⁶:

Աթեիզմի դրական բովանդակությունն իր կոնկրետ արտացոլումն է գրտնում նաև մարդկային բարոյական նորմերն ու արժեքները կրոնա-միստիկական գունավորումից ազատելու և դրանց ճշմարիտ բնույթն ու նշանակությունը բացահայտելու մեջ: Բարոյականության կրոնական ըմբռնումն ու մեկնաբանումը աղավաղում է նրա սոցիալական, իսկական մարդկային ծագումն ու էությունը: Կրոնաբարոյական արժեքների հիմքում ընկած է կույր հավատը աստուծո՝ որպես բարոյականության բարձրագույն մարմնավորման, հանդեպ, որից և ածանցվում է մարդկային բարոյականությունը: Այսինքն, կրոնի մեջ հոգևոր բարոյական արժեքները, կտրվելով և օտարվելով մարդուց ու հասարակությունից, վերածնվում են ինքնաբավ գոյության, կախման մեջ դրվում գերբնական էությունից:

Կրոնի առաջին խոսքն արդեն կեղծ է, գրել է Յ. էնգելսը, որովհետև «սկսում է նրանից, որ ցույց տալով մեզ ինչ-որ մարդկային բան, ներկայացնում է այն որպես ինչ-որ գերբնական, աստվածային»⁷:

Յուրացնելով համամարդկային բարոյական արժեքները՝ կրոնը դրանով հազնում է մատողասիրական զգեստ: Իրականում զուտ հոգևոր-վերացական, թեկուզ և համընդհանուր շահերի վրա հիմնված մարդասիրությունը ընդամենը մարդասիրության ստվերն է: Կոնկրետ մարդասիրությունը, որը և բարոզում է աթեիզմը, հիմնվում է իրական ճշմարտության վրա:

Մարքսիստական աթեիզմը ձևավորում է բարոյական բարձր գիտակցություն, որի անհրաժեշտ բաղադրամասն է կազմում բարձրագույն նպատակի գիտակցումը, այն է՝ իդեալը: Մարդու հոգևոր գիտակցական նպատակաւաղ գործունեությունն անհնար է առանց իդեալի հստակ գիտակցման: Ի-

⁶ К. Маркс. Ф. Энгельс. Соч., т. 1, стр. 422.

⁷ Նույն տեղում, էջ 591:

դեպի ունենալու մարդու հոգևոր աշխարհայացքային պահանջմունքը կրոնում նույնպես աղճատված է ներկայանում: Այո, կրոնը մարդուն տալիս է իդեալ: «Մարդուն իդեալ է պետք,— գրել է Վ. Ի. Լենինը,— բայց բնությանը համապատասխանող, մարդկային իդեալ և ոչ թե գերբնական»⁸: Գերբնական իդեալի մեջ մարդը մարմնավորել է կատարյալի, բացարձակ գեղեցիկի, բացարձակ բարու, բացարձակ ճշմարտի, բացարձակ արդարության իր պատկերացումը: Բայց կրոնի իդեալը, Լ. Ֆոյերբախի խոսքերով ասած, «վերացական, ամորձատված, մարմնազուրկ էակն է», մինչդեռ աթեիզմի իդեալը «ամբողջական, իրական, համակողմանի, կատարյալ զարգացած մարդն է»⁹: Գիտական աշխարհայացքում իդեալը, որը և է՝ սոցիալիզմի ու կոմունիզմի իդեալը, մարմնապես և հոգեպես ներդաշնակ զարգացած, ինքնաճանաչման հասած կոնկրետ մարդն է, նրա մարդկային էությանը համապատասխանող հասարակական հարաբերությունների ձևավորումը: Այդ առթիվ Ֆ. Էնգելսը գրել է. «Մարդը պետք է լուկ ճանաչի ինքն իրեն, իրեն դարձնի բոլոր կենսական հարաբերությունների շփանիշ, դրանց գնահատական տա իր էության համեմատ, աշխարհը կառուցի իսկական մարդկայնորեն՝ իր բնության պահանջների համաձայն...»¹⁰: Զարգացման նման մակարդակի հնարավոր է հասնել միայն հասարակական հարաբերությունները, կյանքը արդարության և հավասարության սկզբունքների համաձայն կառուցելու միջոցով, երբ սոցիալական կյանքի կազմակերպումն ամբողջապես նպատակամղված կլինի անհատի բանական պահանջմունքների բավարարմանը, նրա ընդունակությունների և հոգևոր ուժերի առավել բացահայտմանն ու օբյեկտիվացմանը:

Աթեիզմն ունի նաև համազգային, ինտերնացիոնալ արժեք: Կրոնը մարդկանց բաժանում է ըստ դավանանքի ու կրոնական պատկանելության, դրանով իսկ պատնեշում է ազգերի ու ժողովուրդների միջև փոխադարձ մերձեցումն ու բարեկամությունը, արգելակում համամարդկային գիտակցության ձևավորումը: Կրոնը ազգայնամոլության, ժողովրդի բացառիկության, աստվածորնությունության, շովինիստական գաղափարները սնուցող պատճառներից է: Պատմությունը վկայում է, որ կրոնական տարբերությունները հաճախ պատճառ են դարձել ազգամիջյան և ներազգային թշնամության, կոտորածների և պատերազմների: Աթեիզմն ընդհակառակը, իր ուսմունքը կառուցում է համամարդկային արժեքների, համազգային շահերի ու ընդհանրությունների վրա: Նրան խորթ է ազգային թշնամանքն ու սահմանափակությունը, բոլոր մարդիկ հավասար են՝ անկախ ազգային, դասակարգային, սեռային, ռասայական և կրոնական պատկանելությունից: Իր այս սկզբունքով աթեիզմը նպաստել է ժողովուրդների փոխըմբռնմանը, մարդկության միասնության գիտակցության ձևավորմանը, ազգային սնտիստության գիտակցության հաղթահարմանը, իսկական հայրենասիրության և ինտերնացիոնալիզմի դաստիարակմանը:

Մարքս-լենինյան աթեիզմի կենսահաստատ էության դրսևորումներից է նաև ապագայի հանդեպ յավատեսական մոտեցումը: Եթե կրոնը իմաստադրվում է պատմական ռադագոյան ընթացքով, գրվում մարդուն ապագայի իրական գիտակցությունից, մարտկության պատմությանը հաղորդում միստիկական բովանդակություն, ապա աթեիզմը պահանջում է «պատմության մեջ տեսնել ոչ թե «աստուծո», այլ մարդու, և միայն մարդու հայտնություն»¹¹:

Գիտական աշխարհայացքը ներթափանցված է պատմական յավատեսու-

⁸ Վ. Ի. Լենին, ԾլԺ, հ. 29, էջ 67:

⁹ Л. Фейербах. Избранные философские произведения, т. 2., М., 1955, стр. 778:

¹⁰ Կ. Մարքս, Ց. Էնգելս, Վ. Ի. Լենին, Կրոնի մասին, էջ 435:

¹¹ Նույն տեղում, էջ 434:

թյամբ, որը դաստիարակում է անսասան հավատ մարդու բանականության, յարու, ճշմարիտի և արդարության հաղթանակի հանդեպ:

Ասպագայի գիտական բմբռնումը, ելնելով հասարակական զարգացման օրենքների ճանաչողությունից, մատնանշում է գալիքը ռեալ կանխատեսելու և գիտակցաբար կերտելու ուղին, պահանջում է ակտիվ, հեղափոխական պայքար մղել սոցիալական շարի, ճնշման, անարդար հասարակական հարաբերությունների դեմ, որոնք սնում ու պահպանում են հետադեմ, մտացածին, կեղծ գաղափարներ:

Մարքս-լենինյան աթեիստական աշխարհայացքի կենսահաստատ էության զարգացման ու ծավալման առումով մեծ հնարավորություններ է թաքցրնում իր մեջ սոցիալական արդարությունը: Ընդհանրապես, արդարության՝ որպես մարդու սոցիալ-բարոյական կարևոր պահանջմունքի, բավարարման աստիճանով է շահվում տվյալ հասարակարգի մարդասիրական բնույթը: Դրա համար էլ կուսակցությունը կարևորում է հասարակական արդար հարաբերությունների հաստատման, չափնքն՝ սոցիալիզմի իրական, գործնական զարգացման գաղափարը՝ որպես կայուն գիտական աշխարհայացք ձևավորելու նախադրյալ:

Իհարկե, որպեսզի աթեիզմի, սոցիալիզմի գաղափարները վերածվեն համոզմունքի, դառնան գործունենության շարժառիթ, չափնքն՝ ապացուցեն իրենց այսկողմնային լինելը, բավական չէ դրանց լայն պրոպագանդան, անհրաժեշտ է նաև ստեղծել դրանց կենսունակությունն ու ճշմարտացիությունը գործնականում վավերացնող պայմանները, բանզի «գաղափարները, որքան էլ հրապուրիչ լինեն, ինքնին ավտոմատ կերպով ամբողջական ու ակտիվ աշխարհայացքը դեռևս չեն ձևավորվում, և՛ թե շաղկապված չեն մասսաների սոցիալ-քաղաքական փորձի հետ»¹²:

Մեր հասարակարգի վերակառուցումը, սոցիալ-քաղաքական, հոգևոր մթնոլորտի առողջացումն ինքնին բարերար ազդեցություն կունենա մարդկանց աշխարհայացքային կողմնորոշման վրա՝ ուժեղացնելով սոցիալիստական գաղափարների ու իդեալների ձգողական ուժը, բարձրացնելով նրա գլոտաաթեիստական արժեքների հեղինակությունը:

Այսպիսով, մարքս-լենինյան աթեիզմը աշխարհայացքային ուսմունք է, որը աստուծո մերժման միջոցով հաստատում է մարդուն, կրոնական երևակայական արժեքները փոխարինում է կյանքի իրական արժեքների գիտակցությամբ, ձևավորում է իրատեսական հայացք աշխարհի և մարդու մասին, դաստիարակում է հավատ դեպի մարդն ու նրա բանականությունը:

Г. А. Ароян—Гуманистический характер марксистско-ленинского атеизма.—В нынешних условиях переоценки ценностей, плюрализма мнений выяснение жизнеутверждающего позитивного характера марксистско-ленинского атеизма приобретает важное мировоззренческое и воспитательное значение. Социально-нравственная ценность атеизма состоит в том, что основной вопрос человеческого бытия—соотношение сущности и существования—решается им в конкретном диалектическом единстве, т. е. в пользу сущностного существования, тем самым способствует осознанию человеком своей истинной социально-природной роли, гуманизации общественных отношений, утверждению человека как самоцели и высшей ценности исторического процесса.

¹² ԽՍՀՄ XXVII համագումարի նյութերը, էջ 120: